

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ СТИЛІВ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЕВОГО ІМІДЖУ

У статті висвітлено теоретичний аналіз мовленнєвого стилю, в якому реалізується психологічний компонент мовленнєвого іміджу. Розкрито результати емпіричного дослідження особливостей структури взаємозв'язків мовленнєвого стилю з іншими стилями мовленнєвого іміджу та психологічними особливостями особистості.

Ключові слова: мовленнєвий імідж, мовленнєвий стиль, емболія.

Билык Т. Н. Эмпирическое исследование взаимосвязей стилей в структуре речевого имиджа. В статье рассматривается теоретический анализ речевого стиля, в котором реализуется психологический компонент речевого имиджа. Раскрыты результаты эмпирического исследования особенностей структуры взаимосвязей речевого стиля с другими стилями речевого имиджа и психологическими особенностями личности.

Ключевые слова: речевой имидж, речевой стиль, эмболия.

Bilyk T. N. Empirical Research of Relationships of Styles in Speech Image Structure. The article provides theoretical analysis of speech style, which realized the psychological component of speech image. Reveals the results of empirical characteristics of structure interactions speech style with other styles of speech image and psychological characteristics of personality.

Key words: speech image, speech style, embolism.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сьогодні в літературі майже немає праць, що були б присвячені вивченню мовленнєвого іміджу. Але мовленнєвий імідж визначає ефективність діяльності особистості, зокрема у період студентського віку, протягом професійного становлення людини, її адаптації до нових соціально значимих ситуацій. Тому вивчення та дослідження мовленнєвого стилю, в якому проявляється мовленнєвий імідж, а також структури його взаємозв'язків, мають важливе значення для поліпшення ефективної життєдіяльності особистості, що і зумовило актуальність цієї теми. Окрім того, операціоналізація поняття мовленнєвого стилю залишається важливим завданням, оскільки мовленнєвий стиль на противагу мовному не отримав висвітлення у науковій літературі, тому видається нам вкрай важливим через сутність мовлення як виразника індивідуальної психіки.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Тлумачення мовленнєвого стилю можна віднайти у дослідженні Т. В. Ахутіна, Л. В. За-

секіної [4], яке пов'язано також із природою мовлення, що висвітлена у працях Т. В. Ахутіної, Л. С. Виготського, О. О. Леонтєва, О. М. Леонтєва, О. Р. Лурія та інших [1; 3; 6; 7].

Мета статті – визначити поняття мовленнєвого стилю, а також емпірично вивчити структуру його взаємозв'язків. Для її досягнення використовувалися такі **методи**: аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури з цієї проблеми, а також розробка та проведення емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для того, щоб розкрити поняття мовленнєвого стилю, варто звернутися до праці Л. С. Виготського, який, описуючи мовленнєво-мисленнєву діяльність, наголошує на тому, що вона виходить із мотиву, що породжує думку, далі реалізується у внутрішньому слові, яке оформлює цю думку, згодом встановлює значення слів і виражається в них [3]. Варто звернути увагу на ідею про те, що фіксування думки відбувається у мовних значеннях, які вбираючи у себе цілісну ситуацію, мають статус смислу на рівні окремої особистості. Відтак, якщо мовні значення мають спільну природу і є відносно інваріантними у конкретному соціально-культурному просторі, смисли є унікальними і породжуються як специфікою ситуації, так і психічними особливостями особистості у сукупності з її життєвим досвідом. Таким чином, мовленнєві стилі можемо визначити як своєрідні способи обробки вербальної інформації на етапах її сприймання і породження у процесі взаємодії особистості із соціальним світом [4]. Це визначення можна обґрунтувати і підтвердити тим, що воно узгоджується із розумінням пізнавальних стилів загалом: як індивідуально-специфічних способів вивчення (сприймання і конструювання) реальності. Також на противагу мовленнєвим здібностям, мовленнєві стилі роблять акцент радше на домінуючих способах функціонування мовленнєвої діяльності, ніж на її ефективності. Окрім того, вони узгоджуються із природою мовлення, до основних етапів якого належать сприймання і породження, та можуть бути виражені як цілісні континууми, що означаються протилежними полюсами [4].

Щоб дослідити мовленнєвий стиль та розкрити структуру його взаємозв'язків, ми провели емпіричне дослідження, яке включає такий комплекс психодіагностичних методик: для аналізу психологічних особливостей особистості – опитувальник Я. Стреляу; методика «Визначення активності вербального та наочно-образного

мислення»; опитувальник А. А. Реана «Мотивація успіху та боязнь невдачі»; для вивчення інтерперсонального стилю мовленнєвого іміджу – методика Т. Лірі [8]; для дослідження мовного стилю мовленнєвого іміджу – диктант; для дослідження мовленнєвого стилю мовленнєвого іміджу – психографологічний тест [5]. Вибірку дослідження склали студенти Інституту психології, історії та соціології Херсонського державного університету (n-220).

За допомогою кореляційного аналізу ми встановили залежності між трьома основними стилями мовленнєвого іміджу та психологічними особливостями особистості. Для того, щоб розкрити структуру взаємозв'язків саме мовленнєвого стилю, на нашу думку, потрібно розкрити показники, що були отримані за психографологічним тестом.

Перший показник, що надає нам певне уявлення про мовленнєвий стиль особистості, – обсяг тексту, що визначається загальною кількістю слів сказаного. Так були отримані позитивні кореляційні зв'язки показників обсягу тексту з кількістю речень ($r = 0,78$ при $p \leq 0,05$), середнім розміром речень ($r = 0,43$ при $p \leq 0,05$), коефіцієнтом логічної зв'язності ($r = 0,16$ при $p \leq 0,05$). Усе вищеперераховане свідчить про те, що чим більше слів у висловлюванні вживає особистість, тим буде більшою кількість речень цього монологу. Також зі збільшенням загальної кількості слів зростатиме та розширюватиметься середній розмір речень.

Встановлені негативні залежності показника загального обсягу тексту з показниками емболії (усне мовлення) та загальної кількості помилок (письмове мовлення) ($r = -0,37$; $r = -0,19$ відповідно при $p \leq 0,05$) свідчать про те, що, незважаючи на великий зміст усного висловлювання особистості, ми не спостерігаємо великої кількості ембол у певному висловлюванні, що й стосується письмового тексту, його розмір не впливає на кількість орфографічних та пунктуаційних помилок. Таким чином, зі збільшенням обсягу тексту (усного або письмового) кількість ембол та помилок орфографічного чи пунктуаційного характеру при цьому не збільшується.

Відсутність «засміченості» усного мовлення та помилок при написанні може пояснюватися встановленими позитивними кореляційними зв'язками обсягу тексту з такими показниками, як вербальна швидкість та гнучкість ($r = 0,17$; $r = 0,21$ відповідно при $p \leq 0,05$), що дає змогу розв'язувати вербальні завдання різного типу за допомогою ви-

рішення як у межах одного способу, так і під час швидкого переключення з одного способу на інший.

До високих вербальних показників активності мислення приєднується встановлений позитивний кореляційний показник обсягу тексту з показником мотивації ($r = 0,21$ при $p \leq 0,05$), що свідчить про потребу досягнення успіху.

Варто зазначити, що спостерігається вагомий кореляційний зв'язок показника обсягу тексту з коефіцієнтом різноманітності ($r = -0,39$ при $p \leq 0,05$), який свідчить про те, що зі збільшенням кількості слів висловлювання зменшується показник їх різноманітності і збільшення відбувається завдяки повторенню більшості слів.

Таким чином, особистість, висловлювання якої значне заобсягом, має відповідно велику кількість речень у цьому висловлюванні та їх великий середній розмір, водночас усне мовлення не засмічене і немає великої кількості помилок у написанні письмових текстів, на що може впливати висока активність вербальних процесів мислення. Незважаючи на ці показники, словникова різноманітність знижується зі збільшенням обсягу тексту, що відбувається завдяки великій кількості повторень. Разом із тим мотиваційний полюс особистості яскраво виражений та орієнтований на досягнення успіху.

Наступний показник – кількості речень – подібний до першого показника, що відображає мовленнєвий стиль особистості; між ними встановлений зв'язок ($r = 0,79$ при $p \leq 0,05$), а також із показниками мотивації, ($r = 0,24$ при $p \leq 0,05$), середнього розміру речень ($r = -0,16$ при $p \leq 0,05$), коефіцієнтами різноманіття та емболії ($r = -0,17$; $r = -0,29$ при $p \leq 0,05$ відповідно).

Таким чином, якщо в тексті усного мовлення (висловлюванні) спостерігається велика кількість речень, це свідчить про великий обсяг цього тексту або про те, що ці речення є короткими, оскільки встановлений кореляційний зв'язок негативний із показником середнього розміру речень. Водночас спостерігається брак словникового різноманіття, проте це не впливає на кількість ембол в тексті, що свідчить про відсутність засміченості. В автора з переліченими характеристиками усного мовлення спостерігається яскраво виражений мотиваційний полюс, що свідчить про мотивацію на успіх.

Із показником середнього розміру речень встановлені кореляційні зв'язки з такими показниками, як обсяг тексту ($r = 0,43$ при $p \leq 0,05$), що свідчить: що чим більше слів, тим більше середній розмір речень;

кількість речень ($r = -0,16$ при $p \leq 0,05$), що свідчить: на середній розмір речень не впливає їх кількість.

Окрім того, варто звернути увагу на встановлений негативний кореляційний зв'язок показників середнього розміру речень і врівноваженості ($r = -0,17$ при $p \leq 0,05$). Враховуючи зв'язок із показником загальної кількості речень, можна припустити, що підтверджується наявний негативний кореляційний зв'язок між збільшенням ступеня емоційності мовлення та обсягом висловлювання: що емоційнішим є мовець, то коротшими буде її/його висловлювання [4; 8].

Окрім того, встановлено кореляційні зв'язки з коефіцієнтами емболії ($r = -0,21$ при $p \leq 0,05$), словникового різноманіття ($r = -0,28$ при $p \leq 0,05$), вербальної швидкості ($r = 0,15$ при $p \leq 0,05$), вербальної гнучкості ($r = 0,16$ при $p \leq 0,05$), невербальної гнучкості ($r = 0,18$ при $p \leq 0,05$); логічної зв'язності ($r = 0,29$ при $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що чим більший середній розмір речення, який вказує на особливості вербального інтелекту або про різку зміну емоційного стану, тим меншим стає словникове різноманіття тексту. Водночас зберігається логічна зв'язність тексту, що свідчить про гармонійне співвідношення службових слів та синтаксичних конструкцій у ньому. Окрім того, збільшення середнього розміру речень не слугує приводом для засміченості тексту, тобто використання слів, які не несуть семантичного навантаження. На це може впливати зв'язок показників середнього розміру речення й активності мислення, що дає змогу уникнути використання ембол та зберегти логічну зв'язність тексту, що, у свою чергу, свідчить про гармонійність побудови синтаксичних конструкцій тексту мовця.

Розглядаючи коефіцієнт словникової різноманітності, варто зазначити такі негативні кореляційні зв'язки із показниками обсягу тексту, кількості речень та середнього розміру речень ($r = -0,39$; $r = -0,17$; $r = -0,28$ відповідно при $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що чим вищий коефіцієнт словникової різноманітності, тим менший обсяг тексту висловлювання мовця, відповідно – менша кількість речень та їх середній розмір. Окрім того, встановлено ще негативний кореляційний зв'язок із коефіцієнтом логічної зв'язності ($r = -0,2$ при $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що при високій словниковій різноманітності висловлювання відсутня його логічна зв'язність, що може виражатися в надто великій кількості службових слів, які порушуватимуть синтаксичні конструкції тексту.

Щодо коефіцієнта логічної зв'язності, то встановлені позитивні кореляційні зв'язки між ним та показниками обсягу тексту та середнього розміру речень ($r = 0,16$; $r = 0,29$ відповідно при $p \leq 0,05$), та негативний кореляційний зв'язок із коефіцієнтом словникової різноманітності ($r = -0,2$ при $p \leq 0,05$) свідчить про те, що логічна зв'язність та гармонійність синтаксичних конструкцій у тексті зберігається при великій кількості слів тексту мовця та відсутності їх різноманітності. Окрім того, цікавим є факт, що коефіцієнт логічної зв'язності пов'язаний із такими показниками активності мислення, як невербальна швидкість та невербальна гнучкість. Таким чином, можна припустити, що вирішення навіть невербальних завдань сприяє логічній зв'язності власне вербального тексту ($r = 0,17$; $r = 0,15$ відповідно при $p \leq 0,05$). Ще одну важливу негативну залежність встановлено між коефіцієнтом словникової зв'язності та показником рухливості процесів нервової діяльності ($r = -0,15$ при $p \leq 0,05$), що свідчить про те, що чим більш особистість інертна має низьку здібність переходити з одного виду діяльності на інший та низький темп роботи, тим більш вона схильна логічно зв'язувати синтаксичні конструкції тексту.

Останнім є коефіцієнт емболії, який отримав єдиний позитивний зв'язок тільки з показником загальної кількості орфографічних та пунктуаційних помилок ($r = 0,42$ при $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, якщо у мовця надто засмічене усне мовлення, то в його письмовому тексті ми також знайдемо велику кількість помилок, а грамотне усне розмовне мовлення забезпечує коректне орфографічне та пунктуаційне написання письмового тексту.

Як зазначалося вище, на збільшення та використання кількості ембол у тексті не впливає його обсяг, кількість чи розмір речень.

Встановлено негативні кореляційні зв'язки коефіцієнта емболії та всіх показників активності мислення: вербальної швидкості ($r = -0,14$ при $p \leq 0,05$), невербальної швидкості ($r = -0,22$ при $p \leq 0,05$), вербальної гнучкості ($r = -0,2$ при $p \leq 0,05$), невербальної гнучкості ($r = -0,33$ при $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що, маючи труднощі у вирішення різнотипних завдань, особистість має труднощі і з використанням ембол у тексті, що призводить до вживання великої кількості слів, які не мають семантичного навантаження.

Окрім того, встановлено негативні кореляційні зв'язки з показниками рухливості процесів нервової діяльності та мотивацією ($r = -0,14$; $r = -0,17$ відповідно при $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що велику кількість ембол у мовленні не схильна використовувати інертна

особистість, яка має низьку здібність переключатися та низький темп роботи, а також є невпевненою в собі та тривожною у зв'язку з мотивацією на невдачу.

Ще один негативний зв'язок, який демонструє залежність мовленнєвого та інтерперсонального стилю, спостерігається між коефіцієнтом емболії та егоїстичним типом міжособистісних відносин ($r = -0,15$ при $p \leq 0,05$). Це дає змогу припустити той факт, що чим більш егоїстичною є особистість, тим для досягнення своїх намірів та цілей вона грамотніше будує своє усне мовлення без використання ембол.

Таким чином, кореляційні зв'язки дали змогу нам розкрити різні характеристики мовленнєвого стилю особистості.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Результати дослідження дали змогу виокремити та визначити поняття мовленнєвого стилю, що є складовим компонентом мовленнєвого іміджу. Окрім того, проведене емпіричне дослідження дозволило нам визначити структуру зв'язків мовленнєвого стилю з іншими стилями мовленнєвого іміджу, а також психологічними особливостями особистості, що в подальшому дасть можливість, враховуючи отримані дані, прогнозувати та удосконалювати ефективність життєздійснення особистості.

Список використаної літератури

1. Ахутина Т. В. Модель порождения речи Леонтьева-Рябовой: 1967–2005 / Т. В. Ахутина // Психология, лингвистика и междисциплинарные связи : сб. науч. работ к 70-летию со дня рождения А. А. Леонтьева / под ред. Т. В. Ахутиной, Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2008. – С. 79–105.
2. Волкова В. В. Формирование современного имиджа гуманитарного вуза / В. В. Волкова. – М. : МГЭИ, 2008. – 342 с.
3. Выготский Л. С. Мышления и речь / Л. С. Выготский. – М. : Лабиринт, 2001. – 368 с.
4. Засекіна Л. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. / Л. В. Засекіна, С. В. Засекін. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
5. Засекіна Л. В. Мовленнєві стилі у новій парадигмі психолінгвістичного знання / Л. В. Засекіна // Психолінгвістика : зб. наук. пр. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. педагог. ун-т ім. Г. Сковороди». – Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2012. – Вип. 9. – С. 48–56.
6. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2005. – 288 с.
7. Лурия А. Р. Лекции по общей психологии / А. Р. Лурия. – СПб. : Питер, 2004. – 320 с.

Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. – СПб., 2003. – 562 с.